

Проф. С. Гаєвський

Франків
Мойсей"

[розвідка і текст поеми]

В другого авторизованого видання

1948

У к р а і н с ь к а   В і л ь н а   А к а д е м і я   Н а у к

Проф. С. Гаєвський

Франків »Мойсей«

(Розвідка і текст поеми)

З другого авторизованого видання

diasporiana.org.ua

1948

НА ЧУЖИНІ

Президія УВАН ухвалила до друку.

I

Р О З В І Д К А*)

*) Зачитана на науковій конференції групи історії та теорії літератури УВАН 29 — 30 червня 1946 р. в пам'ять тридцятиріччя смерті Івана Франка.

а) Життєва путь — підґрунтя „Мойсея“ (1856 — 1916)

З малих літ доля не шкодувала важких ударів на хрупку фізично натуру поета Франка. З дитячих років у поетову свідомість втискається інакше відношення до молоді й інше до старечої заскорузlosti та черствою зарозуміlosti. В дорослих літах заіснували такі взаємовідносини між поетом і „міродайним“ українським суспільством в Галичині, що такі настрої ще змінилися.

Друга половина XIX століття в Австрії визначається особливим розвитком словістики. У Відені катедра аcadеміка Ягича має популярність на всю Европу. Науковці всього слов'янського світу вважають для себе завершенням своїх наукових студій тоді, як відбудуть заняття й наукові вправи в семінарі при катедрі аcadеміка Ягича. Такий вишкіл проходили не тільки молоді науковці слов'янських частин Австрії, а відбували відрядження до Відня й словісти сусідніх з Австрією країн.

Після закінчення університетських занять у Львові молодий Франко проходить науковий семінар при віденській катедрі аcadеміка Ягича й здобуває докторський ступінь, написавши солідну наукову розвідку про старовинний роман про Варлаама та Йоасафа, в давньому українському письменстві, що перевищила розвідки російських учених на цю ж тему. Студентство російських університетів залюбки давало їй перевагу перед рекомендованими російськими працями.

Поруч з розвідками молодий науковець творить бездоганні й високохудожні вірші, складає твори оповідного жанру. Художньо-поетична творчість викликає ентузіазм серед молодого українського суспільства. Молодому науковцеві й талановитому поетові усміхалася приваблива майбутність. І фізично на той час укладалися обставини у Львові так, що поетові створювалися умови науково-педагогічної роботи при львівському університеті.

Вступну габілітаційну лекцію на доцента Франко зачитує у львівському університеті 1895 р. Темою своєї лекції дебютант обрав „Наймичку“ Шевченка. Не заносилося на якісь небезпечності чи невдачі. Близкуча професорська кар'єра сама собою виринала на шляху талановитого й добре приго-

тованого поета-науковця. Всі, як і сам кандидат, були певні того, що це єдиний достойний наступник на катедрі.

Стале офіційне становище з матеріальним забезпеченням приносило широкі перспективи культурної праці на національному ґрунті. Польська урядова та культурна шляхта розцінювала це по-своєму й поставила тому потайний опір. Перед Віднем пущено байки про „соціяліста“, що два рази (1877 і 1880 р.р.) зазнавав ув'язнення.

До катедри молодого науковця не допущено. Спричинилися до того не тільки польсько-австрійські урядові кола, а доловили брудних рук і українські впливові чинники. Сталося так, що заробляти на хліб щоденний висококваліфікованому науковцеві й поетові довелося коректорською роботою в польських редакціях, бо міродайні на той час в австрійській частині України, тобто Галичині, українські чинники зневажували поета і на роботу в своїх виданнях не прийняли: в своїх літературних творах цей „соціяліст“ наважився називати їх „ботокудами“.

Дивовижних форм набувала боротьба темпераментного поета з „сивоглавими“ його опонентами чи „ботокудами“, як він їх іменував. „Сивоглаві“ кепкували з „загонистого“ соціяліста, що визнавав тільки вишивану сорочку, а в сурдуті і не кохався, і одружений був з вихованкою київського інституту шляхетних дівчат, а не з родичкою „Сивоглавих“.

Нав'язуючи близькі взаємини з київською старою громадою, Франко в р. р. 1885 — 1886 двічі відвідує Київ, спізнає близько все те, чим живе оточення „Київської Старини“ (редакція журналу, книгарня й видавництво) і в родині одного члена громади й одружується. Цей факт не стоїть остроронь того, що сталося після 1895 р.

Коли говориться про „сивоглавих“ Франкових антагоністів, то до їх гурту мають належати тодішні „князі Церкви“. У всякому разі в поетовій свідомості така належність не викликала сумніву. Відношення зацькованого „соціяліста“ до цієї категорії людей, як представників нації, до самої смерти залишилося різко негативне. Навіть після смерти поет не хотів чути над собою молитов з уст тих, хто за життя гнав його на Голготу.

В промові на ювілейному святі 1898 р. в день 25-літнього свого ювілею Франко дякує перше всього молодь, як основу ювілейного свята, а на кінці приносить подяку й противникам. Коли молодь разом з поетом є творчим елементом у процесі життя, то противникам відводиться роля збудника, що не дає застоюватися на однім місці в процесі розвитку, а заставляє шукати нових стежок. Поет в кінці говорить:

„Щиро поважаю тих, що борються зо мною чесною зброєю”, виключаючи тим таких, що застосували і приховані та несумлінні способи.

Останні роки XIX століття та початок XX в. пройшли у поета під знаком конфліктів, непорозумінь і болючих по-нижень. Міродайне українське суспільство в Галичині того часу найбільше спричинилося до таких конфліктів та непорозумінь.

„За шмат гнилої ковбаси”, як тоді казали, те суспільство йшло на послуги „чужим богам” і зовсім не дбало, а то й не розуміло вищих духовних інтересів свого народу. Але зовнішнього апломбу вистачало в таких „сивоглавих”, опортуністів виставляти себе провідниками народу, бути отими Датанами й Авіронами, що з природньої своєї поверховості йшли за чужими вказівками, тобто „кланялися чужим богам”, видаючи себе за справжніх проводирів народніх і навіть заявляючи монополію на провід у народі.

Зникали вищі духовні інтереси народу як незалежної нації, як культурного чинника серед таких же творців вищих духовних цінностей в час творчого піднесення в Європі. Но сій вищого духа нації бачив згубність такого становища, тобто запанування примітивізму, обмежености, плебейського духу покори.

В історії записано, що професорська колегія обрала Франка доцентом на вільну, після смерти Омеляна Огоновського, катедру української літератури, але міністерство не затвердило через участь його в політичних справах. Можливо, що воно так і здійснилося в обсягу тільки офіційних перетрактацій без переходу на приватну ділянку.

В живих українських відносинах вся ця історія переросла офіційальні зносини, вийшла далеко за їх межі, наповнилася дражливістю, образливістю та понизливістю. І хоч на ювілей поет засвідчив своє лицарське ставлення до противників, жива дійсність говорить про щось інше. Існує вірш „Сивоглавому,” повний іронії на адресу міродайних опортуністів та зарозумілих обивателів. Літературно-офіційно „сивоглаві” не відповідали, але в практичному житті їх міць сягала незвичайно далеко й глибоко. Особливо твердий ґрунт був під ногами у церковних князів:

„Сивоглаві” „ботокуди” мало відчували моральних ущімлень з літературної критики, а фізичні дошкулювання їх і зовсім не обходили. Не те можна сказати про Франка. Допікало його те й друге незвичайно сильно: слабий інтелектуальний розвиток у суспільстві гнітив тільки Франка; від-

мовлення в співробітництві окошилося виключно тільки на поетові.

В початках ХХ століття гострота у взаємовідносинах між поетом і суспільством розрівнялась і притихла. Поет, критик і науковець не знизив лету, а кожну ділянку своєї пропаганди наповнив глибоким змістом, не зважаючи зовсім на матеріальні недогоди. Молодь боготворила поетову талановитість і працевдатність.

У таборі поетових противників залишилося все те, чому загалом дано назву „ботокудів“, тобто поверхова зарозумілість, примітивізм думання, обивательська обмеженість, старечча черствість, плебейський дух покори перед чужим авторитетом.

Протягом боротьби сам Франко не залишався на одному становищі, як він це й відзначає в своїй ювілейній промові. Його зворушило до глибини душі, що за ним слідує гурт молодих освічених ентузіастів, хоч у противному таборі було майже все українське громадянство Галичини.

В ім'я єдності поет шукає компромісу, шукає примирення. В тому процесі відбувається глибокий перелом і в світогляді поета. Він з кінця XIX в. і на початку ХХ століття заглиблюється в проблеми про вищий суд над людиною, про суд Божий, про суд вищої моралі. В таких шуканнях поёт наближається до створення поеми „Мойсей“.

б) „Мойсей“—розкриття Франкового духу

1905 рік, як час виникнення першої російської революції, зродив у всіх національних меншостей цієї „тюрми народів“ великі надії на розкріпачення й на вільне життя. Рожевими надіями пройнялися й передові представники українського народу, особливо в західній частині, що входила в склад австрійської держави.

Виникали надії на об'єднання в одне ціле всього українського народу при розпаді „тюрми народів“. Об'єднання українського народу дасть йому можливість виявити інтелектуальні сили й розвинути їх на всю широчину відповідно до природних здібностей.

Перспективи розкріпачення й розвитку інтелектуальних сил особливо сильно захоплювали Франка, що вже стільки натерпівся від своїх доморослих „ботокудів“. „Сивоглаві“ не розуміли поета й вороже ставились до всіх його ідейно-культурних заходів, але освічена молодь розуміла поетові наміри,

відгукувалася на заклики й з ентузіазмом підтримувала їх.

В підсумках своєї 25-літньої праці Франко називає її тільки спробними досвідами: „я був тим пекарем, що пече хліб для щоденного вжитку”, „я дбав про те, щоб відповісти потребам хвилі і заспокоїти здобу дня”. Поет певен, що серед його доробку „знайдеться деякий твердий камінь”, а то „найбільше буде того труска і цементу, котрим заповнювали люки і шпари”. „Було чимало помилок, ...що або мені самому, або іншим вони служили острогою і науковою”. Таке свідчення самого поета допомагає орієнтуватися в лабіринті тих світоглядових змін, що відбувалися за той час у поетовім інтелекті.

В період творення „Мойсея” все те, що самим поетом відноситься до „труска і цементу”, відійшло в минуле, а настав час шукань і роздумувань над вічними проблемами добра і правди. Наростання таких настроїв привело поета до створення геніяльного твору під назвою „Мойсей”, взявші для того сюжет з біблійних оповідань.

Зміст твору й його фабульні ситуації виношувані були в поетовій лабораторії через якийсь значний час, бо як приступив поет до реалізації сюжету, він в нього оформився незвичайно швидко, прибравши закінчену, досконалу й виразну форму впродовж короткого часу.

Саме оформлення сталося на протязі шести місяців, почавши від січня й закінчивши в половині липня 1905 р. Короткий час, в який зродилася така досконала формою й глибока змістом образно-поетична річ, показує на сильне інтелектуальне напруження поетичного апарату творця. Творчість ішла невпинно, поглиблюючись з середини й загострюючись на кінці.

Твір складається з двох частин — прологу й поеми. Виникли ці частини не в порядку свого розташування в творі. Спочатку виникла поема, а за нею уклався й пролог. Змістом своїм пролог становить апoteозу, як результат глибокого роздумування над долею свого народу. Тому в ньому дається висновок в формі урочистого приречення, а не вступ до викладу.

У серпні того ж року твір було видруковано заходами самого автора. Такий поспіх і дбайливість розкривають перед нами особливу захопленість поета своїм твором і виключне бажання зреалізувати ті ідеї, що їх вкладено в поему.

Спостереження встановляють деякі особливості за геніяльно написаними творами. Такий твір має певну симетричність частин та пропорційність їх: в найвищому поетичному н напружені загальна кількість одиниць твору розпадається

в крайньому й середньому відношенні („золотий поділ“). Такий поділ у крайньому й середньому відношенні розкриває найхарактернішу особливість інтелекту автора, незалежно від свідомості творця.

До свідомої частини розгортання фабули належать біблійні події; поема в цілому містить у собі філософсько-психологічний трактат у поетично-образній формі; розкрито боротьбу героя за вищі ідеали й сутичка його з представниками обивательської буденщини, що з-за „лакомства нещасного“ вклоняються „чужим богам“.

Поруч розгортання основної теми в поемі подаються й бічні проблеми, як засіб обґрунтування основної теми. Все це є свідома частина розгортання матеріалізму, як результат навмисної творчої праці поета.

Спиняючись на „золотому поділі“ (поділ у крайньому й середньому відношенні) поеми й прологу, маємо на оці загострити увагу на моментах позасвідомого стану творчого інтелекту, бо вони характерні для особи поета. В тих моментах розкривається душа поета, його найглибші переживання та його безмежна відданість народові (пролог).

В „золотому поділі“ поеми, тобто в найвищому напруженні, герой поеми говорить: „Обгорнула мене самота“... (stroфа 223). До виникнення поеми „Мойсей“ мотив самотності бренів у поетичних творах, але в найвищому напруженні поеми цей мотив має глибоку й усебічну обґрунтованість, розгортаючись в цілі художню градацію.

Конфлікт з народом створює зашкарубла обивательська обмеженість Датанів і Авіронів, що своєю поверховою облесливістю перед несвідомим натовпом добиваються вигнання пророка з табору. Трагедію Мойсеєвого духа, а разом з тим і поетової душі на самоті художньо-образно розгорнено в XII—XIV розділах. Трагічність становища поступово поглибується, щоб в абсолютній нічній тиші при моргаці тільки зірок відчувся болючий відгомін лише у власній душі. То дійсна трагедія пророка і з ним поета.

Розділи підготовки, аналізи й розкриття болючості ідейної самотності належать до найглибших філософсько-психологічних трактувань у поетичній формі. В них бренить мука самого поета від тих довголітніх ворогувань між ним, як носієм вищих духовно-національних цінностей, та „сивоглавими“ „ботокудами“, репрезентованими в поемі Авіроном і Датаном.

Технічним виконанням поема й пролог різняться між собою. Тристопові анапести, замкнені в чотирирядкову строфу з одною перехресною римою, надають поемі величаво-спокій-

ного вислову. Так розпочато виклад, таким розміром і закінчено поему.

Терцини з шостистопового яму надають прологові активної рухливості й незаперечної переконливості. Як це на початку звучить ущімливо-бolioчо, так в найвищому напружені це звучить активно-переконливо. Після тяжких рефлексій поет з енергією вигукує: „О, ні! не самі слози й зідхання тобі судилися... Після цього наступає відоме тепер всім величне приречення:

„ Та прийде час, і ти огнистим видом
„Засяєш у народів вольних колі,
„Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
„Покотиш Чорним морем гомін волі...

Хоч пролог „слізами злитий“, але поет підносить його Україні як „дар весільний“. На прологові лежить інша творча функція, як на поемі. Через те їй моменти найвищого поетичного напруження розкривають перед нами різні боки поетового духа. В поемі розкривається гнітюча самотність. З пролога пасть уроочиста переможність для української нації, що її ще до Франка ніхто не висловлював у такому надхненому піднесенні: то приречення національного пророка.

Фабульні ситуації в поемі розкривають біблійну дійсність зі всіми фактичними подробицями. Треба багато уявности, щоб провести сяку-таку аналогію з реальною дійсністю поетових часів. Після прологу й його величного приречення та посвяти в кінці, всі біблійні ситуації набирають образно-метафоричного значення. Зрозумілим стає, що то говорить поет до своїх сучасників.

Багато висловів з поеми стають ходячими як прислів'я. Часто вислів Мойсея до жидів: „і підете в мандрівку століть з моого духа печаттю“, — подається за Франкові слова до українського народу. Нішо не здібне так міцно цементувати єдність народню, як поетові далекосяглі та глибокодумні формулі з поеми „Мойсей“.

З заведенного теоретичного визначення Франків твір заносять до категорії ліро-епічної поеми, але по суті то є філософсько-образний трактат на біблійну тему. В біблійних обраzech і ситуаціях, а особливо в смерті Мойсея, розгорнулися власні Франкові переживання, муки й страждання, його боротьба з оточенням, з самим собою.

В найглибших філософських розробленнях поема завершує багатогранну Франкову творчість, виявляє останній етап еволюції, що відбувалася в світогляді Франковім. У поемі „Мойсей“ він виступає романтиком, а не позитивістом; з притом духа над матерією. Через хащі і нетрі духовних шу-

кань поєт приходить до Христа без примирення тільки з „князями Церкви“, що належали до „сивоглавих“ його гнобителів

В) Франкова безрелігійність

Кожного разу, як стає питання про шанування видатного представника української культури, виникає справа безрелігійності того оборонця національної єдності та відживлювання народнього духа. Було так з Шевченком, поки аж науково доказано, що цей національний пророк не тільки в окремих висловах і вчинках виступає релігійним і глибоко віруючим, а християнізмом пройнята його тематика й навіть будова сюжету.

Відбувається те саме й з поетом Франком. Виникає певна закономірність. Звідки ж береться така закономірність? Треба зважати на ті обставини, в яких формувався Франків світогляд у молодих роках. У запалі боротьби виникали несподіванки, а в зрілі роки наступила переоцінка. Погляд самого Франка на все виникле до 1898 року наведено вище з промови на ювілейному святі. На все це поет дивиться як на „злободенне“ й скороминуще явище в його діяльності.

Приглядаючись до поетової творчості, спостерігаємо характерні особливості. В публіцистиці, віршах „на злобу дня“ програмових партійних виступах поет різко критикує попівство і релігію. „Попівські тортури“, стають поруч „тюремні царських мурів“ і „шпіонського ремесла“. Нове життя має бути „без Бога і віри основ“, бо цими високими атрибутами запаморочують простий народ. Докладає рук і духовенство, як суспільна кляса.

В іншій ділянці наступного часу поет виявляє глибоке розуміння релігії, пишучи поеми: „Панські жарти“, „Мойсей“, „Іван Вищенський“. При виплеканні цих глибоко-ідейних творів з поетової інтуїції заговорили не „злобденні“ теми, а з глибини серця й душі виринули закладені там з дитинства релігійні світовідчування. З Франкової душі озвалася така релігійна стихія, яку надихнула на нього рідна мати й сільська церква та біблійна лектура.

Великий німецький поет Гете сказав: „Нехай ніхто не припускає, що зможе перемогти перші враження свого юнацтва“. На Франкові ці слова здійснилися повністю. В вирі політично-громадської боротьби поета захопили соціальні гасла. Ворожість „сивоглавих“, „ботокудів“ зродила в душі поета зневідимість до духовних „князів Церкви“, як суспільної кляси в Га-

личині. Нехтування духовенства перетворилося далі в негацію релігії.

Тракуючи цю справу, потрібно розрізнати два моменти в цьому питанні: релігію, як чисту віру в Бога, і релігію, як церковно-кастову організацію. Релігію, як віру в Бога, Франкова душа сприйняла від побожних батьків і донесла її незатертою до гробової дошки. До релігії, як церковно-кастової організації, поет ставився негативно все своє життя, бо вона спричинилася до його поневіряння.

Поруч з тим, що виникало навколо взаємовідносин церковного керівництва й зацькованого ним творця „Мойсея”, розкривається Франкове ставлення до конфесій взагалі; як інтелігент і до того ще й соціаліст, він мав ставитися взагалі байдуже, а в рамках якогось часу навіть вороже до релігії, як церковно-кастової організації. Цього ніхто не стане заперечувати, та й нема потреби це робити. Треба тільки розрізняти внутрішньо-релігійний і зовнішньо-церковний бік справи.

Разом з тим у поемі „Іван Вишеньський” Франко апоетизував видатного аскета й полеміста, що обстоював самобутність свого народу й чистоту предківської віри. То є свідчення, як Франко глибоко розумів значення двох конфесій в житті українського народу, поетизуючи релігійних представників давнього минулого.

Залишаючись противником кастової церковності, поет на схилі свого віку сам заявляв, що він не марксист. Драгоманів навіть закидали Франкові, що він танцює між соціалізмом і націоналізмом: служіння своєму народові стало у Франка на першому місці в добу зрілости інтелекту.

Боровся Франко проти релігії, як організації; така боротьба помогла йому перетворити „ботокудів” у націю. Своє, справжнє ставлення до релігії в її найглибшому значенні Франко виявив у своїх поемах дозрілої творчості. До таких поем належить „Іван Вишеньський”, а особливо поема „Мойсей”, де примат духовості поставлено над матеріалізмом, ідеальний світ вічного Бога окреслено з незвичайною філософсько-психологічною проникливістю, а культурне служіння своєму народові піднято на недосяжну висоту.

г) Франків дороговказ

Устами пророка Мойсея промовляє, журиться, зневіряється національний наш пророк Іван Франко. Були моменти, що дух скептицизму заволодівав п'єтовою свідомістю. В час са-

мотності творець „Мойсея“ відігнав від себе злого духа скептицизму й примирився з Богом, темрява розвіялася, добро взяло верх над злом, матеріалістичний світогляд уступив місце ідеально чистому й високому розумінню буття.

За сумніви, навіть найменші, чекає людину кара. Тому й Франкові, „роздертому сумнівами“ не судилося увійти з своїм народом у царство духа, побачити його господарем на відродженні і оновленій землі. Переживши тяжку скруху, поет застерігає молоде покоління:

„Хто здобуде всі скарби землі,
„І над все їх полюбить,
„Той і сам стане їхнім рабом,
„Скарби духа загубить...“

Мізерне життя провадить народ, що не має вищої мети, не змагає досягнення вищих ідеалів. Тому в „прологові“ поет у гніві картає українське суспільство словами: „паралітик на роздоріжжю“, „тягло у поїздах бистроїздних“. На „сивоглавих“ „ботокудів“ поет не покладається, а вся надія у нього звернена на молодь. Вона, ця молодь, стає до бою за Батьківщину, повна твердої віри та відваги, огрітої величчю духа пророка.

„Зірвався крик, мов орел,
„Над німою юрбою,
„Покотився луною до гір:
„До походу, до бою!“

Молодь проймається духом поета-пророка й нищить Авіронів і Датанів.

Після подолання в собі духа скептицизму й матеріалізму поет твердо показує напрям своїм юним послідовникам. Постові вчуваються Божі слова до справжніх борців за першенство духовості.

„Хто вас хлібом накормить, той враз
„З хлібом піде до гною,
„Та хто духа накормить у вас,
„Той зіллеться зо мною...“

Своїх молодих послідовників поет вважає борцями за скарби духа, хоч де й не таке легке завдання:

„І підуть вони в безвість віків,
„Повні туги і жаху,
„Простувати в ході духові шлях —
„І вмирати на шляху...“

Боротьба за культурні народні цінності, за першенство

духовости має стати основою трудів молодого покоління, хоч за те їй треба буде „вмирати на шляху” осягнення таких цінностей. Це не повинно застрашувати й спиняти ентузіастів духа; вони сміло прямують вперед до мети.

Поданий тут текст поеми взято з другого авторизованого видання. Перше видання виникло заходами самого автора, а друкувалося в друкарні Наукового Товариства під зарядом Беднарського, що свої друкарсько-правописні правила та тлумачення термінів приклав до Франкової поеми.

Друге видання вийшло, як зазначає автор, з кількома тільки дрібними поправками 1912 р. Наступні видання повторюють авторизовані тексти без порівнання з оригіналом поеми. Так ця справа й залишається. Для наукового видання тексту ще не настав час за відсутністю автографу.

II

Поема „МОЙ СЕЙ“

П р о л о г

- Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжю,
Людським призирством, ніби струпом вкритий! 1
- 5 Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу: 2
- Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах іх бистроїздних? 3
- 10 Невже повіль уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм 4
- 15 Тебе скував і заприся на вірність?
Невже тобі ~~лиш~~ не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність? 5
- Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю
Тобі офіруючи душу й тіло? 6
- 20 Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишатся
У красоті, свободі і здоров'ю? 7
- Задармо в слові твойому іскряться
І сила й мякість, дотеп і потуга,
І все, чим може вгору дух піднятися? 8
- 25 Задармо в пісні твоїй ллеться туга
~~У~~сміх дзвінкий, і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляна смуга? 9
- О, ні! Не самі сльози і зідхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твоого повстання. 10
- 30 О, якби хвилю вдати, що слова слуха,
І слово вдати, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха! 11
- 35 О, якби пісню вдати палку, вітхнену,
Що мілійони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну! 12
- Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом, —
Не нам тебе провадити до бою! 13
- 40 Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом, 14

45

Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своєм полі.

15

Прийми ж цей спів хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будуччині задаток слізьми злитий,
Твоєму генію мій скромний дар весільний.

16

Д. 20. липня 1905.

Увага: В прологовій у поемі цифрами з лівого боку означено кількість віршів, а з правого боку — кількість строф.

П о е м а

I

- Сорок літ проблукавши Мойсей
По арабській пустині,
Наблизився з народом своїм
О межу к Палестині.
- 5   Тут ще піски й червоні, як ржа,
Голі скелі Моава,
Та за ними синій Йордан
І діброви й мурава.
- 10   По моавських долинах марних
Ось ізраїль кочус;
За ті голі верхи перейти
Він охоти не чус.
- 15   Під подертими шатрами спить
Кочовисько ледаче,
А воли та осли іх гризуть
Осети та бодяччя.
- 20   Що чудовий обіцянний край,
Що смарагди й сафіри
Вже ось ось за горою блістять —
З них ніхто не йме віри.
- 25   Сорок літ говорив їм пророк
Так велично та гарно
Про обіцяну ту вітчину —
І все пусто та марно.
- 30   Сорок літ сафіровий Йордан
І долина пречудна
Іх манили й гонили, немов
Фата-моргана злудна.
- 35   І зневірився люд і сказав:
„Набрехали пророки!
У пустині нам жити і вмирать!
Чого ще ждать? І доки?
- 40   І покинули ждать, і бажать.
І десь рваться в простори,
Слати гонців і самим визирать
Поза ржавій гори.
- День за днем по моавських ярах,
Поки спека діймає,
У дрантивих наметах своїх
Весь ізраїль дрімає.

	Лиш жінки їх прядуть та печуть В грани м'ясо козяче, А воли та осли їх гризуть Осети та бодячя;	11
45	Та дрібна дітвора по степу Дивні іграшки зводить: То воює, мурує міста, То городи городить.	12
50	I не раз напів сонні батьки Головами хитають: „Де набралися вони тих забав?“ — Самі в себе питаютъ.	13
55	„Адже в нас не видали того, Не чували в пустині! Чи пророцькі слова перейшли В кров і душу дитині?“	14
	II	
60	Лиш один з-поміж цеї юрби У шатрі не дрімає І на крилах думок і журби Поза гори літає.	15
	Це Мойсей, позабутий пророк, Це дідусь слабосилій, Що без роду, без стад і жінок Сам стоїть край могили.	16
65	Все, що мав у життю, він віддав Для одної ідеї, І горів, і яснів, і страждав, І трудився для неї.	17
70	Із неволі в Міцраїм свій люд Вирвав він, наче буря, І на волю спровадив рабів Із тіснин передмур'я.	18
75	Як душа їх душі, підіймавсь Він тоді многі рази До найвищих, піднебесних висот І відхнення й екстазі.	19
80	І на хвилях бурхливих їх душ У дні проби і міри Попадав він із ними нераз У безодню зневіри.	20
	Та тепер його голос зомлів, І погасло вітхнення, І не слухає вже його слів Молоде покоління.	21
85	Ті слова про обіцянний край Для їх слуху — це казка; М'ясо стад їх і масло і сир — Це найвищая ласка.	22

	Що з Міцрайм батьки і діди Піднялися до походу, На їх погляд це дурість і гріх І руїна народу.	23
95	Серед них Авірон і Датан Верховодять сьогодні; На пророцькі слова їх одвіт: „Наші кози голодні!“	24
	I на поклик його у поход: „Наши коні не куті!“ На обіцянки слави й побід: „Там воївники люті!“	25
100	На принади нової землі: „Нам і тут не погаю!“ А на загадку про Божий наказ: „Замовчи ти, помано!“	26
105	Та коли загрозив ім пророк Новим гнівом Єгови, То йому заказав Авірон Богохульні промови.	27
110	A на зборах ізраїля синів, Честь віддавши Ваалу, Голосистий Датан перепер Ось якую ухвалу:	28
115	„Хто пророка із себе вдає І говорить без зв'язку, І обіцює темний юрбі Божий гнів, або ласку —	29
	„Хто до бунту посміє народ Накликати, до зміни, І манити за гори, настріть Кінцевої руйни —	30
120	„Той на пострах безумцям усім Між оцім поколінням Хай опльзований буде всіма І побитий камінням“.	31
	III	
125	Вечоріло. Поменшала вже Цілоденна спека; Над горою край неба палає, Мов пожежа далека.	32
130	Наче дощ золотий із небес, Полила прохолода; Починається рух у шаторах Кочового народу.	33
135	Звільна, плавно ступаючи, йдуть Кам'яними стежками Чорнобриві гебрейки бичем З глиняними збанками —	34

	Із зірочками на головах ген Під скалу до криниці, А в руках іх мішки шкіряні, Щоб дойти ягниці.	35
140	Старші діти по голім степу, Наче зайчики, грають, В перегоні біжать і кричать, Або з луків стріляють.	36
145	Де-де чути квіління з шатра, Або регіт дівочий; Там хтось пісню заводить сумну, Наче степ у тьмі ночі.	37
150	Та ось старші, батьки та діди Із наметів виходять І по горах, по голім степу Сkrізь очима поводята.	38
155	Чи не видно ворожих юдів Де за жовтим туманом? Чи не котить де південний біс Пісковим гураганом?	39
160	Ні, спокій! І розмови пішли Ті звичайні, сусідські: „Щораз менше в ягниць молока, І ягнятка ось-тіцькі!	40
165	„Навіть що: для ослиць не стас Будякової паші! Доведеться кудись кочуватъ На пасовиська краці.	41
170	„Авірон радить край Мадіям, А Датан іще далі, А Мойсей? Той замовкне мабуть По вчорашній ухвали“.	42
175	Автім в таборі гомін і рух, Біганина і крики; Із шатрів вибігає народ І малій і великий.	43
180	Шо таке? Чи то ворог іде? Чи виав звір у тенета? Ні, Мойсей! Глянь, Мойсей вихожа Із свого намета.	44
185	Хоч літа його гнуть у каблук Із турботами в парі, То в очах його все щось горить, Мов дві блискавки в хмарі.	45
190	Хоч волосся все біле, як сніг, У старечій оздобі, То стоять ще ті горді жмутки, Як два роги на лобі.	46
195	Він іде на широкий майдан, Де намет заповіта Простягає свої штири роги В штири сторони світа.	47

	В тім наметі є скриня важка, Вся укована з міди, В ній Єгови накази лежать, Знаки волі й побіди.	48
190	Та давно вже не входить ніхто До намета святого, Його жах стереже день і ніч, Мов собака порога.	49
195	Але камінь великий лежить Край намета до сходу; З того каменя звичай велить Промовлять до народу.	50
200	На той камінь зіходить Мойсей — І жахнулися люди. Та невже ж волі всіх на докір Він пророчити буде?	51
205	I приайдеться розбити, розтолпати, Як гнилую колоду, Кого наші батьки і діди Звали батьком народу?	52
210	Ось між чільними вже Авірон Червоніє з досади, А середнім щось шепче Датан, Лихий демон громади.	53
IV		
215	„Вчора ви, небожата мої, Раду радили глупу; Це хотів я сказати вам тепер Замість першого вступу.	54
220	„Ухвалили печать наложитъ На языкъ мій, на душу — То ж тепер вам усім впередкір Говорити я мущу.	55
225	„Зрозумійте й затямте собі, Ви, сліпців покоління, Що, як зглушите душу живу, Заговорить каміння.	56
230	„Вчора ви сприсяглися свій слух Затикати на промови Не мої, не тих глиняних уст, А самого Єгови.	57
235	„Бережітесь, а то він до вас Заговорить по-свому, Заговорить страшніше сто раа, Як в пустині рик грому.	58
	„А від слів його гори дрижать, І земля подається, Ваше серце, як листя в огні, Зашкрумтить і зов'ється.	59

	„Вчора ви прокляли всякий бунт — І кляли його всує, Бо напроти тих глупих проклять Ваше серце бунтує.	60
240	„Бо в те серде Єгова вложив, Наче квас в прісне тісто, Творчі сили — ті гнатимуть вас У призначене місто.	61
245	„Вчора ви уважали спокій Найблаженішим станом; Та чи радився ум ваш при тім З вашим Богом і Паном?	62
250	Чи то Він для спокою призвав З міста Ур та з Гаррана Абраама і плем'я його На луги Канаана?	63
255	„Для спокою їх потім водив По йорданським поділлю Семилітнім їх голodom гнав Аж над береги Нілю?	64
260	„Якби хтів вас в спокою держать, Наче трупа у крипті. То ви й доси, як сірі воли, Гнули б шії в Єгипті.	65
	„Тим то буду до вас говорити Не від себе, а владно, Щоб ви знали, що з Богом на прою Виступать непорадно.	66
265	„Бо Єгови натягнений лук І тетива нап'ята, І наложена стрілка на ній — І то ви є стріла та.	67
270	„Як стріла вже намірена в ціль, Наостренна до бою, Чи подоба стрілі говорити: „Я бажаю спокою?”	68
275	„А що вчора ви тут присягли На подобу жіноцтва Більш не слухатъ обітниць моїх, Ні погроз, ні пророцтва —	69
	„То навмисно про все те до вас Побалакати хочу: І обітницю дам, що прийде, Погрожу й попророчу.	70
280	„І ви мусите слухатъ, хоч злість Вб'є вам жало студене, Рад я знать, чия перша рука Підійметься на мене!”	71

285	„Зареклися ви слухати слів Про Єговину ласку, Тож, мов дітям безумним, я вам, Розповім одну казку.“	72
290	„Як зійшлися колись дерева На широкім роздолі. Оберімо собі короля По своїй вольній волі.	73
295	„Щоб і захист нам з нього і честь, І надія й підмога, Щоб і пан наш він був, і слуга, І мета, і дорога“.	74
300	„І сказали одні: „Вибирать — На одне всі ми звані. Най царює над нами вовік Отої кедр на Ливані.	75
305	„І згодилися всі дерева, Стали кедра благати: „Ти зійди з своїх гордих висот, Йди до нас царювати“.	76
310	„І відмовив їм кедр і сказав: „Ви чого забажали? Щоб покинув я сам ради вас Свої гори і скали?	77
315	„Щоб покинув я сам ради вас Близки сонця й свободу, Бувши вольним, пустився служити Збиранині народу?“	78
320	„Ви корону мені принесли? Що мені це за шана! Я й без неї окраса землі І корона Ливана“	79
325	„І вернулися всі дерева, Стали пальму благати: „Ти між нами ростеш, нам рідня, Йди до нас царювати“.	80
330	„І сказала їм пальма: „Брати, Що це вас закортіло? Царювати й порядки робить, Це мое хіба діло?“	81
	„Щоб між вами порядки робить, Чи ж я кинути в силі Свої квіти пахучі та свій Плід — солодкі дактилі?“	82
	Мало б сонце даремно май сік Вигрівати щоднини? Мого плоду даремно шукать Око звіря й людини?“	83

	„Хай царює, хто хоче, у вас, Я на троні не сяду, Я волію всім давати свою тінь І поживу й розраду”.	84
335	„І погнулися всі дерева Під думками важкими, Що не хоче ні пальма, ні кедр Царювати над ними.	85
340	„Нумо /розв'язання/ благати! Та вона Всьому світові тожа, Без корони — цариця рослин, Преподобниця Божа.	86
345	„Нумо дуба благати! Та дуб, Мов хазяїн багатий, Своїм гіллям, корінням і пнем, Жолудьми все занятий.	87
350	„Нум березу благати! Та вона, Панна в білому шовку, Розпуска свої коси буйні, Тужно хилити головку,	88
355	„І сказав хтось, неначе на жарт, Оте слово діточе: Ще хіба би терна нам просить, Може терен захоче“.	89
360	„І підхопили всі дерева Це устами однimi, 90 І взялися просити терна, Щоб царем був над ними.	
	„Мовив терен: „Це добре вам хтось Підловів таку раду. Я на вашим престолі якстій Без вагання засиду.“	91
365	„Я ні станом високий, як кедр, Ні, як пальма вродливий, І не буду, як дуб, самолюб, Як береза, тужливий.	92
370	„Здобуватиму поле для вас, Хоч самому не треба; І стелитися буду внизу, Ви ж буйте до неба.	93
375	„Боронитиму вступу до вас Спижевими спичками, І скрашатиму всі пустирі Молочними квітками.	94
380	„І служитиму зайцю гніздом Пристановищем птаху, Щоб росли ви все краще, а я Буду гинуть на шляху“.	95

VI

	У глибокім мовчанню цю річ Вухом ловлять гебреї.	96
	„Це вам казка, — промовив Мойсей, Ось вам виклад до неї:	
385	„Дерева — це народи землі, А король у іх колі — Божий вибранець, син і слуга Господової волі.	97
390	„Як народи Єгова создав, Мов літогрослі в полю, Заглядав всім у душу й читав З неї кожного долю.	98
395	„Заглядав їм у душу, яка Їх удача й причина, І шукав, кого з них би собі Обібрати за сина.	99
400	„І не взяв отих гордих, грімких, ІЦо б'ють в небо думками, І підносять могутню п'яту Над людськими карками.	100
	„І не взяв багачів-дукачів. Що всю землю пліндрують, Людським золотом і потом собі Домовини мурують.	101
405	„І не взяв красунів-джигунів, Що на лірах брязкочуть, І свій хист у мармурі, в піснях Віковічнити хочуть.	102
410	„Згордував усю славу, весь блиск І земні панування, І всі паходці штук, і усе Книжкове мудрування.	103
415	„І як терен посеред дерев Непоказний на вроду І не має він слави собі Ані з цвіту, ні з плоду--	104
	„Так і выбраний Богом народ Між народами вбогий; Де пишиота і честь, там йому За високі пороги.	
420	„Між премудрими він не мудрець, У війн не воївник, У батьківщині своїй він гість І всесвітній кочовник.	105
425	„Ta поклав йому в душу свій скарб Серцевідець Єгова, Щоб він був, мов світло у тьмі, Мов скарбник його слова.	106
		107

430	„На безмежну мандрівку життя Дав йому запомогу, Заповіти й обіти свої, Наче хліб на дорогу.	108
435	„Але заздрий Єгова, наш Бог, І грізний і сердитий: Те, що він полюбив, хай ніхто Не посміє любити!	109
	„Тож на вибранця свого надів Плаць своєї любові Недоступний, колючий, немов Колючки ті тернові.	110
	„І зробив його острим, гризким, Мов кропива — жеруха. Аби міг лише сам він вдихати Аромат його духа.	111
45	„І цосольство йому дав страшне Під сімома печатьми. Щоб в далеку будуччину ніс, Ненавиджений братьми.	112
	„Горе тому нездарі послу, Що в ході задрімає, Або Божу зневаживши річ, Сам печать розламає!	113
55	„Вийме інший посольство страшне Лінюхові з долоні, Побіжить і осягнє мету І засяє в короні.	114
	„Ta щасливий посол, що свій лист Донесе скоро й вірно; Дасть вінець йому царський Господь І прославить безмірно.	115
460	„О Ізраїлю, ти той посол І будучий цар світа! Чом не тямиш посольства свого І його заповіта?	116
	„Твое царство не з цеї землі, Не мирська твоя слава! Але горе, як звабить тебе Світова забава.	117
465	„Замість статися сіллю землі — Станеш попелом підлім; Замість всім з'єднати ласку — ти сам Станеш ласки негідним.	118
470	„Замість світ слобонити від мук І роздору і жаху — Будеш ти, мов розчавлений черв, Що здихає на шляху”.	119

VII

- І з'їдливо сказав Авірон:
 „Мосціпане Мойсею,
 Страх загрів і напудив ти нас
 Приповісткою цею!” 120
- 480 „Між народами бути терном!
 За що ласку велику
 Справді варто в Єгові твоїм
 Признавати владу.” 121
- 485 „І послом його бути — це честь!
 І в незнане будуче
 Запечатані письма носить
 Це манить нас найдужче.” 122
- 490 „Це якраз доля того осла.
 Що зав'язані міхи
 З хлібом носить, голод терпить
 Для чужої потіхи.” 123
- 495 „Ще гебреї з ума не зійшли,
 Долі лішої варті,
 І осягнуть, як честь віддадуть
 І Ваалу й Астарті.” 124
- 500 „Хай Єгова собі там grimить
 На скалистім Синаю —
 Нам Баал дасть багатства і власті
 У великому краю.” 125
- 505 „Хай Єгові колючі терни
 Будуть любі та гожі,
 Нас Астарти рука поведе
 Поміж мертвих і рожі.” 126
- 510 „Намі уділ Сенаар та Гарран,
 А наш шлях до востоку,
 А на захід у твій Канаан
 Не поступимо й кроку.” 127
- 515 „Все те ясне, не варто про це
 І балакати далі.
 Та от: що нам з тобою зробить
 По вчорашній ухвалі?” 128
- 520 „Бить камінням руїну стару?
 Шкода заходу й труду.
 Дечим може ще він послужити
 Ізраїльському люду.” 129
- „Майстер він говорити казки,
 Миляну пускати баньку,
 Тож приставмо його до дітей
 За громадську няньку.” 130
- Так сказав він, і регіт піднявся,
 А з тим реготом в парі
 По народі йшов клекіт глухий,
 Мов у градовій хмарі. 131

- 525 Та спокійно відмовив Мойсей:
 „Так і будь, Авіроне!
 Що повиснути має колись,
 Те і в морі не втоне.” 132
- 530 Канаана тобі не видатъ
 І не йти до востоку;
 З цього місяця ні вперед ні назад
 Ти не зробиш ні кроку”. 133
- 535 І мертвєцька тиша залягла
 На устах всього люда,
 І жахнувсь Авірон і поблід,
 Сподіваючись чуда: 134
- 540 Але чуда нема! Авірон
 В сміх! А з сміхом тим в парі
 По народі йшов клекіт глухий,
 Як у градовій хмари. 135
- VIII
- 545, І піднявся завзятий Датан:
 „Дармо грозиш, пророчиш!
 Ось як я тобі правду скажу,
 Може й слухать не схочеш: 136
- 550 Признавайся: не на тес ти вчивсь
 У єгипетській школі,
 Шоб, доріспіши, кайдани кувать
 Нашій честі і волі? 137
- 555 „Признавайся: не на те ходив
 У єгипетську раду,
 Щоб з мудріями й жерцями кувать
 На Ізраїля зраду?” 138
- 560 Признавайся: було там у них
 Віщування старинне,
 Що від дуба й дванадцяти гілль
 Власть Єгипта загине?
 Знали всі, фараон і жерці,
 Що той дуб і ті гіллі —
 Це Ізраїль дванадцять колін
 Розбуялих на Нілі. 140
- 565 „І жахались, що мимо всіх праць
 І знущань і катовань
 Той Ізраїль росте та росте,
 Як та Нілева повінь.
 Знали всі: як в гебрейській сім’ї
 Родить первенця мати,
 То в єгипетській мусить в той день
 Первіородне вмирати.” 141
- 570 „Та не знов ніхто ради на це,
 Не придумав підмоги,
 Тілько ти, перекинчик, упав
 Фараону під ноги.” 143

	„І сказав: „Ти дозволь їх мені Повести у пустиню, Я знесилю і висушу їх І покірними вчиню”.	144
575	„І додержав ти слова, повів Нас, мов глупу отару, Фараону на втіху в піски, Нам на горе і кару.	145
580	„Скілько люда в пустині лягло! Її піски і ті скали Сотням тисяч Ізраїля синів Домовоюю стали!	146
585	„А тепер, коли з наших ватаг Тілько жмінька лишилась, І Ізраїля сила грізна По пісках розгубилась,	147
590	„Коли дух наш хоробрий упав, Мов нелітня дитина, І завзяття пом'якло в душі, Наче мокрая глина” —	148
595	„Ти ведеш нас у цей Канаан, Мов до вовчої ями. Адже зверхником тут Фараон Над усими князями!	149
600	„Це ж безумство тиснутися нам Самохітно до пастки! Чи нам тут воювати єгиптян, Чи просити їх ласки?”	150
605	„О Датане, — промовив Мойсей, Не журися, мій сину! Канаана тобі не видать, Не гнуть гордую спину.	151
610	„Ще одно повідаю тобі, Небораче Датане: При смерті тобі й п'яді землі Під ногами не стане”.	152
615	„Гей, гέбрей! — Датан закричав — Ви ж клялися Баалу! Чи ж забули так скоро свою Уchorашню ухвалу?	153
620	„За каміння! Він кпить собі з нас, Так як кпив разів много. Хай загине він краще один, Як ми всі через нього!”	154
	„Хай загине! — кругом загуло — І ось тут йому й амінь!”	155
	Тілько диво — ні одна рука Не сягнула по камінь.	
	І Датан зміркувався якстій: „Забираєшся в тій хвилі! Щоб ми кров'ю твою під ніч Своїх рук не сквернили!”	156

625	І юрба мов шалена, ревла: „Забирайся ще нині!“ І лунав її рев, мов крутіж — Гураган по долині.	157
	IX	
630	Але ось підняв голос Мойсей У розпалі гнівному, Покотились слова по степу, Наче розкоти грому:	158
635	„Горе вам, нетямущі раби На гордині котурні! Бо ведуть вас, неначе сліпих, Ошуканці і дурні.	159
640	„Горе вам, бунтівничі уми! Від Єгипту почавши, Проти власного свого добра Ви бунтуетесь завше.	160
	„Горе вам, непокірні, палкі, Загорілі й уперті! Тим упором, мов клином, самі У нутрі ви роздерти.	161
645	„Як крапива, ви руку жжете, Що, мов цвіт, вас плекає; Як бугай, бодете пастуха, Що вам паші щукає.	162
650	„Горе вам, що зродив вас Господь Всього людства багаттям, Бо найвищий цей дар буде ще Вам найтяжчим прокляттям!	163
655	„Бо коли вас осяє Господь Ласки свої промінням, Ви послів і пророків його Поб'єте все камінням.	164
660	„Кожну ж крапельку крові тих слуг І чад своїх найкращих Буде мстити Єгова на вас І на правнуках ваших.	165
	„Буде бити і мучити вас, Аж заплачете з болю І присягнете в горію чинить Його праведну волю.	166
665	„Та, як кара жорстока мине, Знову карк ваш затвердне, Черга злочинів, кар і жалю Знов свій закрут оберне.	167
670	„Горе вам, бо століття цілі Житимете в тій школі, Поки навчитесь плавно читать Книгу Божої волі!	168

- „Бачу образ ваш: в лісі пастух
 З буки чиру надерши,
 У воді мочить, сушить, потім
 Б'є й толочить найперше,
- 169
- 675
- „Поки губка та зм'якне, як пух,
 І візьметься в ній сила
 З-під удару підхопити вміть
 Яру іскру з кресила,
- 170
- 680
- „Ти, Ізраїлю, чир той! Тебе
 Так товктиме Єгова,
 Поки зм'якнеш на губку й спімнеш
 Іскру Божого слова.
- 171
- 685
- „Ти підеш до своєї мети,
 Як бідля в плуг нераде...
 Горе тим, що Єгова кулак
 На карки їх упаде!
- 172
- 690
- „Ти далеко в минуле глядиш
 І в будучі дороги,
 Та на близькі терни та пеньки
 Все забиватиш ноги.
- 173
- 695
- „Наче кінь той здичілій летиши
 У безодніб з розгону
 І колися за ярмо ще свою
 Проміняш корону.
- 174
- 700
- „Стережись, щоб обітниць своїх
 Не відкликав Єгова,
 Щоб за все тість на тобі однім
 Не зломав свого слова!
- 175
- 705
- „І щоб він не покинув тебе
 Всім народам для страху,
 Як розтогтану красу змію,
 Що здихає на шляху!"
- 176
- Похилившись, слухали всі
 Мовчазливі, понурі,
 Лиш у грудях сопло щось глухе,
 Наче подихи бурі.
- 177
- 710
- Добігало вже сонце до гор
 Величезне, червоне,
 І було, мов герой і пливак,
 Що знесилений тоне.
- 178
- 715
- По безхмарному небі плила
 Меланхолія тьмяна,
 І тремтіло шакалів виття,
 Мов болюча рана.
- 179
- 720
- Затремтіло щось людське, м'яке
 В старім серці пророка,
 І понизила лет свій на мить
 Його думка висока.
- 180

X

	Чи ж все бути йдому кар вістуном І погрозою в людях? І мов хоре, голо не дитя, І щось захлипало в грудях.	181
725	„О Ізраїлю, якби ти знат, Чого в серці тім повно! Якби знат, як люблю я тебе Як люблю невимовно!	182
730	Ти мій рід, ти дитина моя, Ти вся честь моя й слава, В тобі дух мій, будуче мое, І краса і держава.	183
735	„Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав У незломнім завзяттю — Підеш ти у мандрівку століть З моого духа печаттю.	184
	„Але ні, не самого себе Я у тобі кохаю: Все найкраще, найвище, що знат, Я у тебе вкладаю.	185
740	„О Ізраїлю, не тям ти того Богохульного слова: Я люблю тебе дужче, повніш, Ніж сам Бог наш Єгова.	186
745	„Мілійони у нього дітей, Всіх він гріє і росить, А у мене ти сам лиш, один, І тебе мені досить.	187
750	„І коли з мілійонів тебе Вибрав він собі в слуги, Я без вибору став твій слуга, Лиш з любові і туги.	188
755	„І коли він для себе бере Твою силу робочу, Я, Ізраїлю, від тебе собі Нічогісько не хочу.	189
760	„І коли він жадає кадил І похвали й пошани, Я від тебе невдячність прийму І наруги і рани.	190
	„Бо люблю я тебе не лише За твою добру вдачу, А й за хиби та злоби твої, Хоч над ними і плачу.	191
765	„За ту впертість сліпую твою, За ті гордощі духа, Що, зійшовши на глупий свій шлях, Навіть Бога не слуха.	192
770	„За брехливість твого язика, За широке сумління; Що держиться земного добра, Мов ціпке коріння.	193

	„За безсorumність твоїх дочок, За палке їх кохання, І за мову й звичай твої, За твій сміх і дихання.	194
775	„О Ізраїлю, чадо мое! Жалься Богу Шаддаю! Як люблю я безмірно тебе, А проте покидаю.	195
780	„Бо вже близька година моя, Та остання, незнана, А я мушу, я мушу дійти До межі Канаана.	196
785	„Так бажалось там з вами входить Серед трубного грому! Та смирив мене Бог, і війти Доведеться самому.	197
790	„Ta хоч би край Йордана мені Зараз трупом упасті, Щоб в обіцянім краю лише Старі кості покласти.	198
795	„Там я буду лежати і до гір Цих моавських глядти, Аж за мною прийдете ви всі, Як за мамою діти.	199
800	„І пошлю свою тугу до вас, Хай за полі вас миче, Як той пес, що на лови у степ Пана своєго кличе.	200
	„І я знаю: ви рушите всі, Наче повінь весною, Та у славнім поході своїм Не питайте за мною.	201
805	„Хай наперед іде ваш похід, Наче бистрій ріки! О Ізраїлю, чадо мое, Будь здоровий навіки!”	202
	XI	
810	А як з табора вийшов у степ, То ще гори горіли, І манив цурпуровий їх шлях До далекої цілі.	203
815	А ярами вже пітьма лягла І котилася в долі; В серці вигнанця плакало щось: „Вже не верну ніколи!”	204
	Ось гебрейська біжить дітвора, Що по полю гуляла, Окружила Мойсея, за плащ І за руку чіпляла.	205
820		

	„Ах, дідуся! Ти куди йдеш ¹ під ніч? Будь, дідусяньку, з нами! Глянь, який збудували ми мур, Які башти і брами!”	206
825	„Гарно, діти, будуйте свій мур, Та не час мені ждати; Пограничний мур смерти й життя Я іду оглядати”.	207
830	„Ой, дідуся! поглянь, у яру Скорпіона ми вбили! А в тернині аж троє малих Зайченяток зловили”.	208
835	„Добре, дітки! Вбивайте усіх Скорпіонів ви сміло! Хоч не праведне, але проте Пожиточне це діло.	209
840	„А неправедне, бо й скорпіон Жить у світі бажає; А чи ж винен він тому, що їдь У хвості своїм має?”	210
845	„Але зайчиків ви віднесіть Там назад, де спіймали. Адже ж мама їх плаче! Про це Ви хіба не гадали?”	211
850	„Милосердними треба вам бути Задля всього живого! Бо життя — це клейнод, хіба ж є Що дорожче над нього?”	212
855	„Зачекай ще, дідуся, не йди! Сядь у нашій громаді, Оповідж нам пригоди свої. Ми так слухати раді!	213
860	„Оповідж, як ти був молодим, Скілько бачив ти дива, Як стада свого тестя ти пас На верхів'ях Хорива.	214
865	„Як ти корч той терновий узрів, Що горить, не згаряє, І як голос почув ти з корча, Що аж жах пробирає”.	215
870	„Не пора мені, діти, про це Говорити широко. Бачте: ніч вже тумани несе, Гасне деннеє око.	216
875	„Та прийде колись час і для вас В життєвому пориві, Появиться вам кущ вогняний, Як мені на Хориві.	217
880	„Стане свято в вас, мов у храму, В той момент незабутній, Іозв'ється до вас із вогню Отой голос могутній;	218

	„Здійми обув буденних турбот, Приступи сюди сміло, Бо я хочу послати тебе На великеє діло”.	219
875	„Не гасіте ж святого вогню, Щоб, як поклик настане, Ви мёгли щиро сердно сказати: „Я готовий, о Пане!”	220
880	Довго ще міркували дітки Над пророцькою річчю, Коли сам він нечутно пішов Ночі й пітмі на стрічу.	221
885	Довго висів і смуток і жаль Над мовчазними дітьми, Поки темний його силует Щез зовсім серед пітмі.	222

XII

890	„Обгорнула мене самота, Як те море безкрас, І мій дух, мов вітрило, її Подих в себе вбирає.	223
895	„О, давно я знайомий, давно З опікункою тою! Уесь вік, чи в степах, чи з людьми Я ходив самотою.	224
900	„Мов планета блудна, я лечу В таємничу безодню, І один чую дотик іще — Дивну руку Господню.	225
905	„Тихо скрізь, і замовкли уста, Запечатано слово, Тільки ти на дні серця моого Промовляєш, Єгово.	226
910	„Лиш тебе мое серце шука У тужливім пориві... Обізвися до мене ще раз, Як колись на Хориві!	227
915	„Ось я ішлях довершив, що тоді Ти вказав мені, батьку, І знов сам перед тебе стою, Як був сам на початку.	228
920	„Сорок літ я трудився, навчав, Весь заглиблений в тобі, Щоб з рабів тих зробити народ По твоїй уподобі.	229
	„Сорок літ, мов коваль, я клепав Їх серця і сумління, І до того дійшов, що уйшов Від їх кіпин і каміння.	230

- „Саме в пору, як нам би в землі
Обітованій стати!...
О Всезнавче, чи знав ти вперед
Про такі результати? 231
- 925 „І ворушиться в серці гриза;
Може я тому винен?
Може я заповіти твої
Не справляв, як повинен? 232
- 930 „О Єгово, я слізно молився:
Я слабий, я немова!
Кому іншому дай цей страшний
Маєстат свого слова! 233
- 935 „І ось сумнів у душу мені
Тисне жало студене...
О Веселийний, озвися, чи ти
Задоволений з мене?” 234
- 940 Так ідучи, молився Мойсей
У сердечному горі,
Та мовчала пустиня німа,
Тихо моргали зорі. 235
- XIII
- Аж почувся притишений сміх
Край саміського боку,
Наче хтось біля нього ішов,
Хоч не чутъ було кроку. 236
- 945 І почулися тихі слова,
Мов сичання гадюки:
„Цвіт безтямності плодить усе
Колючки лищ і муки. 237
- 950 „А як вийде самому той плід
Донести не спромога —
То найкраще увесь свій тягар
Наложити на Бога”. 238
- Мойсей.*
- „Хтось говорить! Чи в моїм нутрі
Власне горе шалене?
Чи отут може демон який
Насміхається з мене?” 239
- Голос.*
- „Аж тепер усумнівся в своє
Реформаторське діло?
Сорок літ ти був певний і вів,
Хоч насліпо, та сміло!” 240
- Мойсей.*
- „Хтось говорить! Чом чоло мос
Покривається потом?
Страшно! Ні! Та по серці це йде,
Мов розпаленим дротом”. 241
- Голос.*
- 965 „У гордині безмежній свій люд
Ти зіпхнув з його шляху, 242

	Щоб зробить, яким сам його хтів — Чи не пізно для страху?"	
	<i>Мойсей.</i>	
970	„Хто ти, дивний? Не бачу тебе, Та від себе не струшу! Тілько чую, як зір твій мені Все вгризається в душу".	243
	<i>Голос.</i>	
975	„Чи так важно, хто я? Хто зумів Наказать колись морю, Тому важно не хто, але що, І чи правду говорю!"	244
	<i>Мойсей.</i>	
980	„Ні, неправда, що з гордошів я Розпочав своє діло, Тілько, бачучи люд у ярмі, Мое серце боліло".	245
	<i>Голос.</i>	
	„Бо ти чув себе братом рабів, І це стидом палило, І захтів іх зробити таким, Щоб тобі було мило".	246
	<i>Мойсей.</i>	
985	„Так, з низин тих мрячних і лячних Я хотів їх піднести Там, де сам став, до світлих висот І свободи і чести".	247
	<i>Голос.</i>	
990	„Та творця, що послав їх там вниз, Ти не радивсь в ту пору; Аж тепер, як унав ти, його Кличеш в своїму горю",	248
	<i>Мойсей.</i>	
995	„Ні, на це ж мене пхнуло його Всемогуче веління, В темну душу хоривський вогонь Надихнув просвітлення".	249
	<i>Голос.</i>	
1000	„Гей, а може хоривський вогонь Не горів на Хоріві, Лиш у серці завялім твоїм, У шаленім пориві?	250
	<i>Може голос, що винів тебе</i>	
	„На похід той нещасний, Був не з жадних горючих купин, А твій внутрішній, власний?	251
1005	„Адже пристрасть заслілює зір, А бажання -- це ж чари, Плодить оку і світ і богів, Як пустинній марі.	252
	<i>Те бажання, що, наче шакаль,</i>	
1010	„У душі твоїй вило -- Лиш воно тебе їх ватажком І пророком зробило".	253

Мойсей.

„Ах, від слів тих я чую себе
Сто раз більш в самотині!
Хто ти, вороже

1015

254

Голос.

„Я Азазель.
Темний демон пустині”.

XIV

- Було темно. Лиш зорі яркі
Миготіли з простору. 255
- Простував при їх близьку Мойсей
Усе вгору та вгору.
- Без стежок. Серед шітьми вели
Його дивні звуки:
То квіління гієни в яру,
То знов шелест гадюки. 256
- Він ішов, не ставав, мов герой
До останнього бою,
Ta у серці важка боротьба
Ішла з самим собою. 257
- 1025
- „Te бажання — кричало там щось —
Виплід сорому й болю —
Це був куїц вогняний, що велів
Вирват люд мій на волю?... 258
- 1030
- „Te бажання — це був той вогонь,
І була тата сила,
ІЦо для мене Єгови наказ
І Єгову створила? 259
- 1035
- „Te бажання: братам помогти
І їх слізози обтерти —
Це той гріх, що за нього я варт
І прогнання і смерті? 260
- 1040
- „Ні, не те! бережись і не крив
Сам душою своєю!
Це бажання святе! Та чи гріх
Не підівозд там змію? 261
- 1045
- „Чи не був же ти їх ватажком,
Паном душ їх і тіла?
І чи властъ та бажання святі
В твоїм серці не з'їла? 262
- 1050
- „Чи новим фараоном для них
І ще тяжким не був ти;
Бо в їх душу контролем своїм
В їх сумління сягнув ти?... 263
- 1055
- „Небезпечно ставати в супір
Діл природних бігові;
Легко власний свій забаг подать
За веління Єгови. 264
- „Що, як ти сорок літ оцих був
Шалом Божеським хорий, 265

- 1060 Замість Божого їм накидав
Власний плян тіснозорий?
 „Адже ж може в Єгипті вони,
Мноюкачись серед муки,
Могли вирости в силу й забратъ
У весь край в свої руки?” 266
- 1065 „Відірвавши від ґрунту їх там
І завивши в пустиню,
Чи подумав ти: може оцим
Злочин лютий я чиню?” 267
- 1070 „Що значить безгрунтовий юрбі
Обіцяти свободу?
Чи не те ж, що з землі вирвать дуб
І пустити на воду?” 268
- Чи не правду говорить Датан:
 „Старі гнізда лишили,
А новій здобути нема
Ні охоти, ні сили?” 269
- 1075 „О Єгово, озвися, скажи:
Я чинив твою волю,
Чи був іграшка власних скорбот
І заспіллення й болю?” 270
- 1080 „О Єгово, озвися! Чи й ти
Здобувавши дар мови
Лиши у пристрасті нашій, у снах,
У розбурханій крові?” 271
- 1085 Та Єгова мовчав, лише чутъ
Лиховісні звуки:
То квіління гісни в яру,
То знов шелест гадюки. 272

XV

- 1090 Підіймалося сонце над степом,
Мов багрове коло,
І промінням, мов стрілами, тьму
Прошибало й кололо. 273
- 1095 У промінню тім Небо-гора,
Мов цариця в пурпурі,
Над всі гори найвище здійма
Свої ребра понурі. 274
- 1100 На найвищому шпиці гори,
Вище зломів і канітів
Хтось недвижно стоїть, мов один
З предковічних гігантів. 275
- 1105 Там високо над чвари землі,
Над всі шуми і згуки
Він стоїть і до неба простяг
Розпростерті руки. 276
- У сходовому сяйві небес,
В пурпуровім промінню
Колосальний його силует
Видно геть у пустиню. 277

	І летять із гебрейських шатрів — Затурбовані зори, Мов гонці до гіганта того На осяні гори.	278
1110	„Це Мойсей!” — одні одним уста Промовляють несміло, Та не вимовлять того, що там У серцях защеміло.	279
1115	Це Мойсей на молитві стоїть Розмовляючи з Богом, І молитва та небо боде, Мов поломінним рогом.	270
1120	Хоч зашплені мідно уста, І не чутъ його мови, Але серце його розмовля І кричить до Єгови.	281
1125	Підіймається сонце, пала Вся небесная стеля, І стоїть на молитві Мойсей Нерухомий, як скеля.	282
1130	Вже полуденний демон степом Шле знесилля і змору, Та Мойсея, мов руки чиєсь, Підімають все вгору.	283
1135	І схиляється сонце униз Вже над Фазі'а вершини, І лягла величезна! тінь Від вершин на рівнини.	284
1140	І паде величезна тінь Від Мойсея востаннє Аж униз на гебрейські шатри, Мов батьківське прощання.	285
1145	А по таборі пострах ішов: „Боже, щоб у цю хвилю Не закляв нас пророк, бо клятъба Мала б дивну силу!	286
1150	,Від такої молитви тремтять Земляні основи, Тають скелі, як віск, і дрижить Трон предвічний Єгови. „І як він заклине нас тепер, І як сонечко сяде, То весь люд і весь край цей вночі Без полики пропаде”.	287 288
1155	А Мойсей борикався, горів, Добивався до цілі, А як ніч залягла на горі, Впав на землю зомлілій.	289

XVI

А Мойсей борикався, горів,
Добивався до цілі,
А як ніч залягла на горі,
Впав на землю зомлілій.

	Захиталася скеля під ним Із усіма шпиллями, І безтязмий лежав він, немов У колисці у мами.	290
1160	Якась пісня тужлива над ним Сумовито бриніла, І рука колисала його Пухова, сніжно біла.	291
1165	І почулися тихі слова: „Бідний, бідний мій сину! Ось що з тебе зробило життя За маленьку часину!	292
1170	Чи давно ж я плекала тебе І водила за руку? Чи на те ж я дала тебе в світ, Щоб терпів таку муку?	293
1175	„Скілько зморщиків на твоїм чолі І зв'ялене все тіло! І волосся, що гладила я, Наче сніг, побіліло!	294
	„А колись ти від мене притъмом Рвавесь на бої і герці! Бач, до чого дійшов! А скажи: Кілько ран в твоїм серці!	
1180	„Бідна, бідна дитино моя! Потерпів еси много! Ше й сьогодні... на сонці весь день! І по що було того?	295
1185	„На молитві! В народа свого І минуле й будуче Ти молитвою вникнути рад — Ох, дитя нетямуче!	296
1190	„Ось я камінь із кручі зіпхну, І піде він валитися Від скали до скали, з яру в яр І скакати і битися.	297
1195	„Тут удариться він о зубець, Розіб'ється на часті, Там з собою ще камінь порве, Щоб з ним нижче упасти.	298
	„Тут покине шматок, там другий, І летить і гуркоче — І чи зна хто, де кожний шматок Заспокоїтися хоче?	
1200	„Я тверджу: і Господь не зна! І молись хоч і клінно, А де мусить упасти шматок, Упаде неодмінно,	299
1205	„В нім самім його керма і властъ, В нім самім ота сила, Що зазначує місце йому, Що його сотворила.	300
		301
		302

	„І хоч як твій Єгова міцний — Він ту силу не змінить, І одного цього камінця У лету він не спинить.	303
1215	„Ось пилок: ледве зір твій його Добачає тремтіння, А Єгова не може його Повернути в неїсніння.	304
1220	„І не може звеліти йому Йти по шляху не тому, Як яким його гонить провік Ота сила, що в ньому.	305
1225	„Це ж пилок! Що ж казать про народ, Многодушну істоту, Де в рух мас вносить кожна душа Частку своєgo льоту?	306
1230	„Про Оріона пісню ти чув, Про гіганта сліпого, Що, щоб зір відзискати, мандрував Аж до сонця самого?	307
1235	„А на плечах поводиря ніс, Сміхованця-хлопчину, Що показував шлях йому — все Інший в кожну годину.	308
1240	„Ти до сонця веди мене, ~~хло!~~ “ Той вів рано до сходу, А на південь в полуднє, під ніч До західного броду.	309
1245	„А Оріон іде все та йде Повний віри в те сонце, Повний спраги за світлом, що ось Йому блісне вже конче.	310
1250	„Через гори і море свій хід Велітенський простує, А не зна, що на плечах його Хлопчик з нього жартує.	311
1255	„Пей Оріон — то людськість єся, Повна віри і сили, Що в страшному зусиллі спішить До незримої цілі.	312
1260	„Неосяжнєс любить вона, Вірить в недовідоме; Фантастичнє щоб осягнуть, Топчє рідне й знайоме.	313
	„Стройгъ пляни не в міру до сил, Ціль не в міру до актів, І жартує з тих плянів її Хлопчик — логіка фактів.	314
	„І як той дивовижній сліпець, Що чужим очам вірить, Все доходить не там, куди йшла, В те трапля, в що не мрить..	315

„А ти молишся! Бідне дитя!
Де твій розум, де сила?
Ти ж хапаєшся піну благать,
Щоб ріку зупинила!”

316

XVII

1265	Щось було спочатку в тих словах, Наче чистії води; Віяв свіжістю, добристю з них Якийсь дух охолоди,	317
1270	Та помалу душне щось тягло, Наче самум пустині, І робилося лячно немов Вніч без світла дитині.	318
1275	І жахнувся Мойсей і з землі Підвілкся насилу, І сказав: „Пощо мучиш мене, Поки ляжу в могилу?”	319
1280	„Ти не мати моя! З твоїх слів Не любов помічаю. Ти не мати! О, ти Азазель, Темний демон одчаю.	320
1285	Відступись! Заклинаю тебе Тим ім'ям штироочертним! Я не вірю тобі! Ти брехун, Хоч ти будь і безсмертним”.	321
1290	І почулися тихі слова: „Нерозумна дитина! Ти кленеш мене Нім, а я ж сам Його сили частійна.	322
1295	„Що мені твоя вбога клятъба! Ти б умер із одчаю, Якби сотую частку лишень Знав того, що я знаю,	323
1300	„Ти кленеш, як твою сліпоту Ткнув промінчик пожежі, В якій я живу й Він – понад всі Часи й простору межі.	324
1305	„Ось розсуну ще крихту тобі Тісноворости таму: Глянь на край той, що Він обіцяв Праотцю Аврааму!”	325
	І забліс увесь захід вогнем, І уся Ізраїль Стала видна Мойсею з гори, Мов широка картина.	326
	А незримий товариш його, Знай потиху говоре: „Бачиш зеркало чорне внизу? Це є Мертвее море.”	327

	„А то той бік високі шпилі До небесної стелі Простягаються круто рядом — Це там Кармелю скелі.	328
1310	„Глянь на північ, де гори Сіон — Євусеї кочують, А як крикнути добре з гори — Амореї почують.	329
1315	„Оци срібная стрічка — Йордан В Мертвے море впадає; Близько устя його Ерихон Бродового жадає.	330
1320	„Одинока долина над ним, А тісниться до неї Амоніти по цей бік ріки, По той бік хананеї,	331
1325	А на заході гори, верхи, Полонини широкі; А на північ мале озерце, І знов гори високі.	332
1330	„Ось тобі й Палестина уся, Край овець і ячменю! Від Кадеса до Кармеля всю Мов затулиш у жменю.	333
1335	„Ні шляхів тут широких нема Ні до моря проходу! Де ж тут жити, розвиватися, рости І множитися народу?”	334
1340	Та відмовив, понуро Мойсей: „Хто дав з каменя воду — Той цей край перемінить на рай Для свого народу”.	335

XVIII

	Знов почувся притишений сміх: — Віра гори ворушить! Та поглянь: це новий ряд картин, Те, що статися мусить!	336
1345	„Бац, як сунеться плем'я твоє, Як Йордан переходить, Ерихон добуває і скрізь У річках крові бродить.	337
1350	„Ось століттями йде боротьба За той шмат Палестини: Амореї, гебреї, хетта, Амалик, філістини.	338
1355	„Ось гебрейське царство! Що сліз Коштуватиме й крові! А заважить у судьбах землі, Як та муха волові.	339

	„І не вспів воно розцвісти, Й розлетиться на часті, Щоб у пашу могутніх сусід Часть за частию упасти.	340
1360	„Ось поглянь: які хмари летять Від Дамаска й Галаду! Це йде Ассур, гебреям несе І руйну й загладу.	341
1365	„Ось поглянь: червоніють поля, Труп на трупі усюди. Це піднявся страшний Вавилон На загладу Іуди.	342
1370	„Храм Єгови в огні... А цей тлум, Мов комахи по полю, Йдуть по тисячу сковані враз Недобитки в неволю.	343
1375	„Чуєш плач? На руїнах рида Одинокий розумний, Що коритися ради врагам, Щоб не впасти до трумни*).	344
	„Як же пустка ємердить! Але ось, Мов по пітьмі, світає... З тих, що тлумом пішли, подивись, Як же мало вертає!	345
1380	„Щось дрібненьке ворушиться там Коло мурів Саліма: Новий люд, новий Бог, новий храм, Нова сила незрима.	346
1385	„І росте воно, б'ється в біді, І чіпляється ґрунту, Мов будяк той низький і ціпкий, Все готовий до бунту.	347
1390	„Понад ґолови люду того Йдуть всесвітній бурі, Панства, царства встають і падуть, Мов фантоми понурі.	348
1395	„Він же в своїм куточку хова Непохитне завзяття, І ненависть лиш має для всіх І незмінне прокляття.	349
1400	„Ta ненависть, найтяжча з усіх, „Задля іншого Бога”, Бач, як кудлиться біля того Храмового порога!	350
	„Вона плодить ненависть. Ось глянь: За тиранським величям Ідуть сили, щоб плем'я твоє Ше раз вирвати з корінням.	351

*) Пророк Сремія.

1405	„Чуєш стук? Це зализна стона Тих страшних легіонів, Що толочуть юдейські поля, Робить пустку з загонів.	352
1410	„Чуєш плюску? Це ворожі мечі Кров юдейську точать. Чуєш крик? Це юдейських дівчат Дікі коні волочать.	353
1415	„Онде мати голодная єсть Тіло своєго плоду! Онде тисячі мрут на хрестах — Квіт твоєго народу.	354
1420	„Іще раз храм Єгови горить, І цей раз уостаннє: Бо що тая рука розвалить, Te вже більше не встане.	355
	„Іще раз недобитки пливуть У неволю, як ріки — Ta немає вже ім вітчини, I не вернуть навіки.	356
1425	„Гзагасне Ізраїля звізда, Щоб вже більше не сяти; Лиш ненависть, що в храмі зросла, Піде світом гуляти.	357
1430	„Сумніваєшся? Віри ще ймеш? О, ймеш віру, я знаю! Це той рай, що жде плем'я твоє У обіцянім краю!	358
1435	„Ти для нього трудився! Скажи: Було за що трудиться? Щоб наблизився він, може ще Схочеш палко молитися?”	359
1440	І поник головою Мойсей: „Горе моїй недолі! Чи ж довіку не вирваться вже Люду мому з неволі?”	360
	І упав він лицем до землі: „Одурив нас, Єгова!” І почувся тут демонський сміх, Як луна його слова.	361

XIX

1445	Гуркнув грім. Задріжали нараз Гір найглибші основи; І один за одним понеслись Передтечі Єгови.	362
1450	Піднялася до стропу небес Чорна хмара стіною, Мов Ніч-мати насунула вид Ненавистю грізною.	363

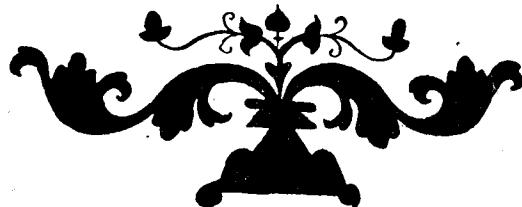
	I заморгала бистро у тьмі Огняними очима, Забурчала, як мати, що, знай, На лиху доню грима.	364
1455	I з тривогою слухав Мойсей Пітьми й блискавок мови, Ні, не чути ще серцю його У них гласу Єгови.	365
1460	I ревнув понад горами грім, З жаху їжиться волос, Завмира серце в груди... та ні, Не Єгови це голос.	366
1465	Поміж скелі завили вітри, Іх сердиті нутри Кліщаю душу, мов стогін, та в них Ще Єгові не чути.	367
1470	Ось із градом і дощ злопотів, І заціпила стужа, І в безсилию своєму душа Подається недужа.	368
1475	Та ось стихло, мли води дзюрчатъ, Мов хтось хлипас з жалю; З теплим леготом запах потяг З теребінту і мігдалю.	369
1480	I в тім леготі теплім була Тасмничая мова, I відчув її серцем Мойсей: Це говорить Єгова:	370
	„Одурив вас Єгова? А ти ж Був зо мною на згоді? I контракт підписав і запив Могорич при народі?	371
1485	„Бачив іляни мої і читав В моїй книзі судьбовий? Бачив кінці і знаєш, що я Не устоявся в слові?	372
1490	„Маловіре, ще ти не почавесь В материнській утробі, А я кожний твій віddих злічив, Кожний волос на тобі.	373
1495	„Ще не йшов Авраам з землі Ур На гарранські рівнини, А я знав всіх потомків його До останньої днини.	374
1500	„Вбогий край ваш, вузький і тісний І багатством не блиска? А забув, що тісна і вузька І найбільших колиска?	375
	„Приайде час, з неї виведу вас На підбої та труди, Так як мати дитину в свій час Відлучає від груди.	376

1505	„Тут на полі скучім і худім, Наче терен на ріні, Виростайте ціпкі і тверді. Для великої зміни.	377
1510	„О, я знаю ту вашу ціпку, Ненаситную вдачу! Ви б на жизній землі розповзлись На подобу бодячу.	378
1515	„Ви б і тілом і духом своїм Присмоктались до скиби, І зловив би вас Маммон у сак, Як товсточій риби.	379
1520	„Та ж в Єгипті ви гнулисісь в ярмі, Найдавши ласо... Відригатися вам буде повік Те єгипетське м'ясо.	380
	„І зірвавшися з цеї землі Та розбивши всі скарби, Ви розвістесь євіт здобувати, Його соки і скарби.	381
1525	„Та зарік я положу твердий На всі ваші здобутки, Мов гадюку на скарбі, дам вам З них турботи і смутки.	382
1530	„Хто здобуде всі скарби землі І над все їх полюбити, Той і сам стане їхнім рабом, Скарби духа загубить.	383
1535	„Своїх скарбів невольник і пан За ціну сліз і крові, Щоб збільшити їх, мусить він сам Руйнувати їх основи.	384
	„І як п'явка, що кров чужу ссе — Йому лік, сама гине — Так і вас золотий океан На мілизні покине.	385
1540	„В золотім океані вас все Буде спрага томити, І не зможе вас хліб золотий Ані раз покормити.	386
1545	„І будете ви свідки мені З краю світа до краю, Що лиш духа кормильців з усіх Я собі вибираю.	387
1550	„Хто вас хлібом накормить, той враз З хлібом піде до гною; Та уто духа накормить у вас — Той зіллеться зо Мною.	388
1555	„Ось де ваш обітований край, Безграницій, блистячий, І до нього ти людям моїм Був проводир незрячий.	389

- „Ось де вам вітчина осяйна,
З всіх найкраща частина!
Лиш дрібненький задаток її
Вам ося Палестина.
- 1560
- „Це лиши спомин вам буде, лиши сон,
Невгасаюча туга,
Щоб, шукавши її, став мій люд
Паном земного круга.
- 1565
- „А що ти усумнивсь на момент
Щодо волі моєї,
То, побачивши цю вітчину,
Сам не вступиш до неї.
- 1570
- „Тут і кості зотліють твої
На взірець і для страху
Всім, що рвуться весь вік до мети,
І вмирають на шляху!”
- 1575
- Ходить туга по голій горі,
Мов туман по пустині;
Сіє думи й бажання свої
По широкій країні.
- 1580
- Сипле квіти й листки, що давно
Вже зів'яли й пожовкли;
Підіймає в душі голоси,
Що давно вже замовкли.
- 1585
- Що ще вчора байдужне було —
Нині любе й щаповисе;
Що ще вчора тоштав, оплював —
Нині святощі повисе.
- 1590
- У гебрейському таборі ніч
Проминула в тривозі;
Скорі світ — всі глядять: він ще там
На скалистій віднозі?
- 1595
- Ні, нема! І було те „нема”
Мов жах смерти холодний;
Чули всі: щезло те, без чого
Жити ніхто з них не годний.
- 1600
- Те незриме, несхопне, що все
Поміж ними горіло,
Що давало їм змисл життєвий,
Просвітляло і гріло,
- І безмежна скорбота лягла.
На затвердле сумління,
І весь табор, мов чаром, попав
В отупіння й зомління.
- Одні одним у лиця бліді
Поглядали без впину,
Мов убийці, що вбили у сні
Найдорожчу людину.

1605	Чути тупіт. Чи вихор в степу? Чи збуваєсь пророцтво? Це Єгошуа, князь конюхів, І за ним парубоцтво.	402
1610	Гонять стада, кудись то спішать... Чи де напад ворожий? Всіх іх гонить безіменний страх, Невідомий перст Божий,	403
1615	Голод духа і жах самоти І безодні старої... А Єгошуа зично кричить: „До походу! До зброй!”	404
	I зірвався той крик, мов орел, Над німою юрбою, Покотився луною до гір: „До походу! До бою!”	405
1620	Ще момент — і прокинуться всі З оставління тупого, І не знатиме жаден, що вмить Приступило до нього.	406
1625	Ще момент ← і Єгошуи крик Гирл сто тисяч повторить; Ізnomadiv лінівих ця мить Люд героїв сотворить.	407
1630	Задудніть — і пустині пісок~ На болото замісять, Авіона камінням поб'ють А Датана повісять.	408
1635	Че ез гори полинуть, як птах, Йордан в близькі розкроплять, Ерихонській мури, мов лід, Звуком трубним розтоплять.	409
1640	I підуть вони в безвість віків, Повні туги і жаху Простувати в ході духові шлях I вмирати на шляху.	410

Львів, січень до липня 1905.

III

ЛІТЕРАТУРА

1. Крушельницький А. Літературні характеристики укр. письменників. Коломия (без означення року, між 1905-1912).
2. Ярема Я., проф. Розвідка „Мойсей”, поема Івана Франка. Тернопіль 1912.
3. Ефремов С. Історія української літератури. Київ 1918.
4. Радзивівич В. Історія української літератури, т. II, 1947, Мюнхен.
5. Ів. Франко, оповідання (Промова Франка на ювілею його 25-літньої діяльності), Августбург, 1946.
6. Галущинський Т. Як то було зі сповідю Ів. Франка. (Лист ВПр. о. Теодозія Галущинського ЧСВВ до Ред. „Нової Зорі“) („Н. З.“ 1932. 58 (556) : 1-2).
7. Справа Ів. Франка : 1) Лист Д-р Ів. Копача. 2) Лист Т. Галущинського ЧСВВ („Н. З.“ 1933. 40 : 2).
8. К. П. В духовій паморозі. З приводу відслонення надгробника Франкові. („Н. З.“ 1933. 4 : 2).
9. А. Ч. Предтеча большевизму. Ів. Франко її українська суспільність на тлі його нагробника („Н. З.“ 1933. 39 : 1-2).
10. Криваве відкриття надгробника Ів. Франкові (28. V. 1933) („Н. З.“ 1933. 39 : 3).
11. Священик. „Вільно чи невільно“. Відповідь на статтю в „Меті“ в справі богослужень за Ів. Франка („Н. З.“ 1933. 50 : 2-3).
12. Не можна мовчати. З приводу крові коло могили Франка (Н. З.“ 1933. 41 : 1-2).
13. К. П. Співпраця Франка з поляками і марксистами в освітленні польського соціаліста („Н. З.“ 1933. 67 : 7).
14. Гіль Марко о. Де правда? З приводу поширюваного „Цілом“ культу Франка („Н. З.“ 1932. 56 : 2-3).
15. Бурнадз Лев о. Що переймають з творів Ів. Франка і за що в нас йому поклоні складають („Н. З.“ 1932. 48 : 3).
16. Назарук Осип. Чи добре було б у молоді вщіпити культ Франка („Н. З.“ 1932. 47 : 6-7).
17. О. Н. Довкруги культу Франка („Н. З.“ 1932. 45 : 3).
18. Ів. Франко а релігія („Н. З.“ 1927. 16-17 : 6-8).
19. Культ Франка („Нова Зоря“ 1926. 40 : 1).
20. Скр. Й. Д-р Ів. Франко і Василіянин ЗЧВВ, т. II. 1-2 : 167-172.
21. Ще в справі Ів. Франка (Відповідь „Доброму Пастиреві“). „Мета“ 1933. i 38(130) : 6. 39(131) : 4.
22. Вільно чи невільно? На маргінесій дискусії про безбожництво Ів. Франка. „Мета“ 1933. 24 (116) : 7. з прим. Ред.
23. Говорімо щиро. Ще про богослуження за душу Ів. Франка. „Мета“ 1933. 30 (122) : 4-5.
24. Нагробник Ів. Франка. „Мета“ 1933. 22 (114) : 2.
25. Гнатишак М. Геній і божевілля. „Мета“ 1939. 21 : 5.

26. Католики спец. марки (Ставлення „Нової Зорі” до культу Франка) (Д. 1937. 242 : 4.
  27. Назарук О. Радикали і релігія (Про Франка). „Нова Зоря” 1936. 98 (997): 4. 97 (496) : 2.
  28. М. Г. З літ життя. „Дражлива тема” (Про Франка). „Мета” 1936. 25 (270) : 3.
  29. Д-р Назарук. Ніагара і архікнязь Рудольф (Про культ Франка). Д. 1932. 156 : 5.
  30. Прикрі факти та здоров'a їх основа (Культ атеїста Франка). „Н. З.” 1937. 19 (1919) : 4-5.
  31. О.Назарук. Значні форми для ідеології „Н. З.” 1937. 89 : 3-4.
  32. О. Назарук. Про переверзю думки. „Нова Зоря” 1937. 85 : 4-5.
  33. Чи Франко був безбожник. Д. 1932. 129 : 1.
  34. Чи Франко заслужив на нагробника? Д. 1932. 136 : 1.
  35. Грозікова Олена. Чому Франко перед смертю не сповідався. Д. 1932. 139 : 3.
  36. Мочульський Мих. З останніх десятиліть життя Ів. Франка (1896-1916) Д. 1938. 116 : 7-8; 117 : 7; 118 : 8; 119 : 10; 120 : 4; 121 : 7; 124 : 3; 125 : 2; 126 : 4; 127 : 11-12; 130 : 7-8; 131 : 4; 132 : 2; 133 : 3; 135 : 7-8; 138 : 11-12; 144 : 7-8; 145 : 6; 146 : 7-8; 147 : 5-6; 149 : 5; 151 : 7; 152 : 5; 153 : 2; 154 : 3; 155 : 2; 156 : 3-4; 157 : 3-4; 158 : 7-8; 160 : 7-8; 164 : 7-8; 165 : 3.
  37. К. М. Кільки побожніх лумоک у 30-ту річницю смерті Ів Франка („Ц. В.“ 30. V. 46). Мюнхен.
  38. Ф. Волинський. Поеми Ів. Франка „Ів. Вишенський“ і „Мойсей“ („Ц. і Ж“, кн. VI. 1946 р.)
  39. Л. Білецький. Ів. Франко. („Укр. Вісті“ 4. VI. 47 р. Новий Ульм).
  40. Бабій О. Ів. Франко і релігія („Укр. Трибуна“ 12. VI. 1947 р. ч. 42, Мюнхен).
  41. Дорошенко Вол. Ів. Франко („Час“ 25. V. 46 р. ч. 20, Фюрт-Баварія).
  42. Косач Ю. Ів. Франко й „пропаще покоління“ („Укр. Трибуна“ 22. VI. 47 р. ч. 45, Мюнхен).
-

З м і с т

Розділи.	Стр.
I. Розвідка:	
а) Життєва путь — підґрунтя „Мойселя”	5 — 8
б) „Мойсей” — розкриття Франкового духу	8 — 12
в) Франкова безрелігійність	12 — 13
г) Франків дороговказ	13 — 15
II. Поема „Мойсей”	
а) Пролог	19 — 20
б) Поема	21 — 54
III. Література	55 — 56

